

Jusuf Žiga

URUŠAVANJE PROFESIONALNOG MORALA U OBRAZOVNOM SISTEMU BOSNE I HERCEGOVINE

Rezime

U postratnoj Bosni i Hercegovini imamo zabrinjavajuće urušavanje profesionalnog morala u obrazovnoj djelatnosti. Nisu rijetki primjeri aparthejskog razdvajanja djece u školama na nacionalnoj osnovi, ideološka kontaminacija edukacijskih sadržaja, intervencije, mito, seksualne ucjene, nerealno ocjenjivanje i sl. O prednjem svjedoče rezultati istraživanja koje je realizirano tokom školske 2004/2005. godine.

Valja imati u vidu da će, na društvenom planu, degradiranje profesionalnog morala u obrazovnom sistemu imati dugotrajnije negativne posljedice. Jer, ne radi se samo o intelektualno-stručnoj, nego i o odgojnoj komponenti formiranja ličnosti. Za Bosnu i Hercegovinu, kao multilateralnu zajednicu, to je dodatno važno pitanje. Stoga je posve neprihvatljivo odsustvo svijesti o imperativu i društvenom značaju reafirmiranja profesionalnog morala u obrazovanju.

Ključne riječi: kriza morala u obrazovanju; bosanskohercegovačko društvo.

Uvod

Sva društva koja iole drže do sebe pridaju maksimalni značaj odgojno-obrazovnoj djelatnosti. U njima se, u društveno statusnom smislu, nauka i obrazovanje tretiraju kao kvalitativni razvojni resursi. I obrnuto, u razvojno-zapuštenim društvima, prema nauci i obrazovanju se odnosi kao nečemu što je “sfera potrošnje”, “neproduktivni sektor”, “društveni balast” i sl.

Imajući prednje u vidu željeli smo istražiti ishodišta i dimenzije evidentne krize profesionalnog morala u obrazovnoj oblasti u postratnoj Bosni i Hercegovini. Pošli smo od sljedećeg hipotetičkog okvira:

U Bosni i Hercegovini je došlo do zabrinjavajuće krize profesionalnog morala u obrazovnom sistemu.

U ishodišno-posljedičnom smislu istraživani su: odsustvo preventivnih aktivnosti u zaštiti profesionalnog morala; neadekvatno sankcioniranje kršenja profesionalnog morala u obrazovnom sistemu; odsustvo stimuliranja profesionalnog morala u obrazovnom sistemu.

Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja je bio da se ustanovi obim i vrsta krize profesionalnog morala u obrazovnom sistemu u postratnoj Bosni i Hercegovini, te kakav je odnos društva prema toj pojavi.

Metode istraživanja

Istraživačkim uzorkom je obuhvaćeno 1.263 lica iz različitih dijelova Bosne i Hercegovine i to: 280 studenata (sa šest fakulteta); 519 srednjoškolaca (20-ak srednjih škola); 266 osnovaca – učenika osmih razreda; 198 osoba po sistemu slučajnog odabira.

Obavljeno je i 30 intervju sa osobama koje se, na ovaj ili onaj način, bave obrazovnim poslom (univerzitetski i srednjoškolski profesori, nastavnici, pedagozi, rukovodioci obrazovnih ustanova itd.).

Pored toga, u istraživanju su korišteni izvještaji nadležnih sudova, sektora kriminalističke službe, inspeksijskih službi, te niza drugih organa zaduženih za sankcioniranje kršenja profesionalnog morala u obrazovanju.

Tokom istraživanja korištene su sljedeće **metode i tehnike**: statistička metoda, metoda kompariranja, analiza sadržaja, anketiranje i intervju.

Istraživanje je realizirano u toku školske 2004/2005. godine.

Rezultati istraživanja

Od ukupno 1.263 anketiranih lica, na studentsku populaciju otpada 22%, srednjoškolce 41%, učenike osmih razreda 21%, te ostale 16%.

Na prvo pitanje koje je glasilo: **“Da li je u BiH došlo do zabrinjavajuće krize profesionalnog morala u obrazovnom sistemu?”**, čak 95% svih ispitanika odgovorilo je da jeste, dok je suprotnog mišljenja bilo svega 5%.

Ono što posebno treba naglasiti je korespondentnost odgovora svih ispitivanih skupina i kreće se u rasponu od (+2) do (-2). To nas dodatno uvjerava da je kriza profesionalnog morala u našem društvu dosegla zabrinjavajuću dimenziju, što nameće potrebu hitnog poduzimanja odgovarajućih aktivnosti na planu njegovog reafirmiranja.

Drugo anketno pitanje je glasilo: **“Šta smatrate glavnim uzrokom krize profesionalnog morala u obrazovnim ustanovama?”** Uz apostrofiranje krize porodice kod 6% anketiranih, te odsustvo preventivnih aktivnosti u zaštiti profesionalnog morala kod 10%, najveći broj ispitanika, čak 43%, smatra da je to nesređeno pravno-političko stanje u zemlji, potom teška socijalna situacija u društvu 34%, dok ostali misle da je to neadekvatno sankcioniranje kršenja profesionalnog morala, odnosno odsustvo stimulativnih mjera za zaštitu profesionalnog morala.

Treba ukazati da ni kod ovog pitanja nije bilo značajnijih odstupanja u strukturi odgovora spomenutih anketnih skupina.

Na pitanje: **“Koga posebno smatrate odgovornim za krizu profesionalnog morala u obrazovnim ustanovama?”**, najveći procenat ispitanika, čak 50%, navelo je ministarstva za obrazovanje u našoj zemlji, potom rukovodioce u obrazovnim ustanovama 33%, dok preostali misle da su to nastavnici/profesori, inspeksijske službe, učenici/studenti, pedagoški zavodi, roditelji.

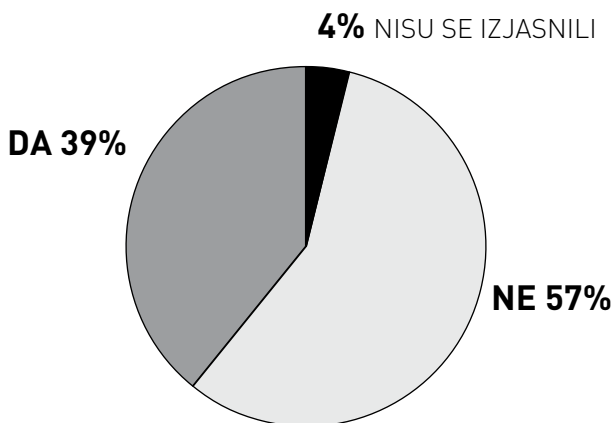
I kod ovog pitanja struktura odgovora anketnih skupina je bila dosta korespondentna.

Naredno anketno pitanje je glasilo: **“Da li su vam poznati primjeri uzimanja mita i korupcije u obrazovnim ustanovama?”**

Čak 80% svih ispitanika dalo je pozitivan, a svega 20% negativan odgovor na ovo pitanje! Zaista, bilo kakav komentar ovdje je suvišan osim da se apostrofira nužnost hitnog poduzimanja konkretnih aktivnosti na planu reafirmiranja profesionalnog morala u obrazovnom sistemu.

Na peto anketno pitanje koje je glasilo: “**Da li bi ponudili mito za upis, ocjenu, polaganje ispita, zaposlenje i sl.?**”, 57% ispitanika odgovorilo je negativno, 39% pozitivno, dok je 4% uskratilo odgovor.

Grafički prikaz:

DA LI BI PONUDILI MITO ZA UPIS, OCJENU, POLAGANJE ISPITA, ZAPOSLENJE I SL.?

Zanimljivo je da je u strukturi odgovora na prednje pitanje među anketnim skupinama, obuhvaćenim istraživanjem, bilo značajnijeg odstupanja. Tako, naprimjer, u srednjoškolskoj populaciji čak 53% je izjavilo da bi **ponudili mito!** za upis, ocjenu, polaganje ispita, zaposlenje i sl., dok bi to učinilo 30% studenata, osnovaca 33%, te kod slučajnog uzorka 39%.

Prednji pokazatelji bi doista trebali zabrinuti sve one koji su na bilo koji način odgovorni za tu odgojno-obrazovnu i općedruštvenu anomaliju.

Naredno anketno pitanje je glasilo: “**Da li bi pristali na sudjelovanje u sankcioniranju mita i korupcije u obrazovnim ustanovama (npr. da svjedočite o davanju/primanju mita)?**”

Svega 46% ispitanika dalo je pozitivan odgovor na prednje pitanje, dok se negativno izjasnilo 52%, a 2% je odbilo odgovoriti.

Na pitanje: “**Koji su, po vama, najčešći vidovi kršenja profesionalnog morala u obrazovnim ustanovama?**”, čak 59% ispitanika smatra da je to uzimanje mita, 17% smatra da se radi o seksualnim ucjenama učenika/studenata od

nastavnika/profesora, 11% misli da je to neetično ponašanje učenika/studenata, potom se navode intervencije roditelja, kolega, prijatelja i sl.

Vrlo je interesantno da su sve anketne skupine stavile daleko na prvo mjesto uzimanje mita i korupciju kao najčešće vidove kršenja profesionalnog morala u obrazovnoj djelatnosti i to u posve približnom procentu.

Osmo anketno pitanje je glasilo: **“Šta smatrate najtežim vidovima kršenja profesionalnog morala u obrazovnim ustanovama?”**

U odgovoru na prednje pitanje čak 45% svih ispitanika smatra da je to seksualno zlostavljanje učenika/studenata, dok 40% ističe mito i korupcija, potom se apostrofira neobjektivnost nastavnika/profesora, neetično ponašanje učenika/studenata, intervencije.

U strukturi odgovora na prednje pitanje uočljivo je, reklo bi se, očekivano značajnije odstupanje kad je riječ o apostrofiranju najtežih vidova kršenja profesionalnog morala među anketnim skupinama. Tako, naprimjer, osnovci apostrofiraju seksualne ucjene sa “svega” 27%, srednjoškolci sa 46%, a studenti čak sa 57%! Doista prednji pokazatelji su vrlo zanimljivi i indikativni, te, kao takvi, zaslužuju posebnu pažnju.

Naredno anketno pitanje je glasilo: **“Kako ocjenjujete situaciju u obrazovnom sistemu?”**

Čak 56% ispitanika smatra da je ona loša, 37% da je dobra, a 7% da je izrazito dobra.

Na pitanje **“Kako ocjenjujete situaciju u obrazovnom sistemu u BiH u odnosu na njene susjede?”**, 62% ispitanika smatra da je ona lošija, 31% da je ista, a svega 7% da je bolja.

Naredno anketno pitanje je glasilo: **“Kako ocjenjujete odnos društva prema zaštiti profesionalnog morala u obrazovnim ustanovama?”**

Čak 68% ukupno ispitanih dalo je lošu ocjenu u pogledu odnosa društva prema zaštiti profesionalnog morala u obrazovanju, 28% smatra da je taj odnos zadovoljavajući, a svega 2% da je veoma dobar, 2% se nije izjasnilo.

Posljednje anketno pitanje je glasilo: **“Šta biste poduzeli radi unapređenja profesionalnog morala u obrazovnim ustanovama?”**

Najveći broj ispitanika se izjasnio za oštrije sankcije prema mitu i korupciji 59%, pooštavanje kriterija pri izboru i ocjenjivanju rada nastavnog osoblja 31%, unapređenje rada inspeksijskih službi, eliminiranje protekcije i sl.

Kao što je već kazano, u sklopu istraživačkog projekta intervjuirano je 30 osoba koje su, na ovaj ili onaj način, involvirane u obrazovnu djelatnost.

Cilj intervjuja je bio da se provjeri šta o krizi profesionalnog morala u obrazovnom sistemu u Bosni i Hercegovini misle eksperti za to područje, te koliko su njihovi stavovi korespondentni sa mišljenjem anketnih skupina (učenika, studenata, anketiranih osoba iz slučajnog uzorka).

Vrlo je zanimljivo da su njihova mišljenja bila korespondentna, a nerijetko i gotovo podudarna sa gornjim pokazateljima, što nas dodatno uvjerava u pouzdanost istih.

Uvažavajući prostornu limitiranost, mi te podatke ovdje ne možemo prezentirati, uz opasku da su isti sadržani u integralnoj publikaciji¹ koja je nedavno objavljena pod istim naslovom kao što ga je imalo i ovo istraživanje.

Osim osvrta u zaključnim opservacijama, iz navedenog razloga, u ovom tekstu ne možemo iznijeti ni prikupljene pokazatelje koji se odnose na (ne)sankcioniranje kršenja normativnih, pedagoških, etičkih i drugih principa u obrazovnoj djelatnosti od nadležnih državnih organa i službi, etičkih komiteta i sl., a koji se također nalaze u spomenutoj publikaciji.

Diskusija

Iz prezentiranih pokazatelja evidentna je kriza profesionalnog morala u obrazovnom sistemu u Bosni i Hercegovini, kao i zabrinjavajuća nezainteresiranost društva spram te pojave.

Takvu ocjenu dalo je čak 95% anketiranih, dok je suprotan stav imalo samo 5% ispitanika.

U apostrofiranju glavnih uzročnika krize profesionalnog morala u obrazovnom sistemu, najveći postotak ispitanika (43%) smatra da je to nesređeno pravno-političko stanje u zemlji, potom se naglašava teška socijalna situacija u društvu (34%), a zatim sankcioniranje kršenja profesionalnog morala, odsustvo preventivnih aktivnosti u zaštiti istog, kriza porodice i sl.

Kad je riječ o prepoznavanju najodgovornijih za krizu profesionalnog morala, većina ispitanika (50%) smatra da su to ministarstva za obrazovanje, potom, rukovodioci u obrazovnim ustanovama (33%), zatim nastavno osoblje, inspeksijske službe, pedagoški zavodi, studenti/učenici, roditelji itd.

Veoma je indikativno da je čak 80% ispitanika odgovorilo da su im poznati primjeri uzimanja mita i korupcije u obrazovnim ustanovama, dok

---

¹ J. Žiga, *Kriza profesionalnog morala u obrazovnom sistemu i društveni odnos prema toj pojavi u BiH*, BKC, Sarajevo, 2005.

bi ponudili mito za upis, polaganje ispita, zaposlenje i sl., čak 39% ispitanika! Istina, suprotni stav je imalo 57% anketiranih, dok 4% ispitanika nije željelo konkretizirati svoj stav.

Zanimljivo je, također, da bi 46% ispitanika pristalo da sudjeluje u sankcioniranju mita i korupcije, npr. da svjedoči o uzimanju/davanju mita, dok 52% to ne bi učinilo, a 2% ispitanika se u vezi s tim nije željelo izjasniti.

U prepoznavanju najčešćih vidova kršenja profesionalnog morala 59% ispitanika su istakli da je to mito, 17% potencira seksualno zlostavljanje učenika/studenata od nastavnog osoblja, potom slijedi naglašavanje intervencija, neetično ponašanje učenika/studenata itd.

Apostrofirajući najteže vidove kršenja profesionalnog morala, 45% ispitanika navelo je seksualno zlostavljanje studenata/učenika od nastavnog osoblja, 40% misli da je to mito, potom se ističu neobjektivnost nastavnog osoblja, neetično ponašanje učenika/studenata i sl.

Ocjenjujući općenito situaciju u obrazovnom sistemu u Bosni i Hercegovini, čak 56% ispitanika smatra da je ona loša, 37% da je dobra, a samo 7% da je izrazito dobra.

U kompariranju situacije sa obrazovnim sistemima u našem susjedstvu, čak 62% ispitanika smatra da je ona lošija od njihove, 31% misli da je ista, a samo 7% da je bolja.

Sagledavajući odnos društva prema zaštiti profesionalnog morala u obrazovnom sistemu i aktivnostima na njegovom reafirmiranju, **čak 68% ispitanika daje lošu ocjenu, 28% zadovoljavajuću, a samo 2% dobru, dok 2% nije željelo konkretizirati svoj stav o tom pitanju.**

U predlaganju mjera za unapređenje profesionalnog morala u obrazovnom sistemu, 59% ispitanika je za oštrije sankcije spram uzimanja mita i korupcije, 31% bi pooštrilo kriterije za izbor i ocjenjivanje rada nastavnog osoblja, potom se insistira na unapređenju rada inspeksijskih službi, eliminiranju protekcije i sl.

Sa prednjim pokazateljima velika je korespondentnost u stajalištima intervjuiranih osoba (ekspertata za obrazovnu djelatnost), a što je, u evaluacijskom, te statističkom smislu, također, prezentirano u sklopu ukupnih rezultata istraživanja. Sve nas to, dijagnostički kazano, dodatno uvjerava u validnost rezultata do kojih smo došli u istraživanju.

Zaključak

Rezultati istraživanja su potvrdili **polaznu hipotezu** koja glasi:

U Bosni i Hercegovini je došlo do zabrinjavajuće krize profesionalnog morala u obrazovnom sistemu.

Potvrđene su i **razrađujuće hipoteze** i to: odsustvo preventivnih aktivnosti u zaštiti profesionalnog morala; neadekvatno sankcioniranje kršenja profesionalnog morala u obrazovnom sistemu; odsustvo stimuliranja profesionalnog morala u obrazovnom sistemu.

U najkraćem, kriza profesionalnog morala u obrazovnom sistemu, te odnos društva prema toj pojavi u Bosni i Hercegovini su zabrinjavajući.

Iz rezultata istraživanja proizlazi da su najteži vidovi kršenja profesionalnog morala u obrazovnim ustanovama mito i korupcija, intervencije, seksualna zlostavljanja učenika, odnosno studenata od nastavnog osoblja, neetično ponašanje učenika i studenata, a kad je riječ o društvenoj odgovornosti, nesankcioniranje kršenja istog od nadležnih organa.

U intervjuima eksperata za obrazovnu djelatnost dodatno su apostrofirani: društveno degradiranje obrazovne djelatnosti općenito, odnosno neadekvatno materijalno stimuliranje zaposlenih u toj oblasti; društvena kriza i ideologizacija obrazovne djelatnosti; odsustvo radnih navika i kulture ponašanja; korištenje obrazovnih ustanova za stjecanje dodatne vannastavne materijalne dobiti.

Analizirajući oficijelne podatke nadležnih državnih organa, etičkih tijela i sl., zaduženih za procesuiranje onih koji krše profesionalni moral u obrazovnim ustanovama, uočljivo je da se radi o malim ciframa. To bi bio "društveno dobar" pokazatelj da nam rezultati ukupnog istraživanja ne govore o suprotnom. Drugim riječima, kroz njih, zapravo, dolazi do izražaja pokazatelj društveno inertnog odnosa prema zaštiti profesionalnog morala.

U predlaganju mjera za reafirmiranje profesionalnog morala u obrazovnom sistemu, istaknuto je sljedeće: pooštavanje sankcija za kršenje profesionalnog morala u obrazovnim ustanovama, posebno kad je riječ o mitu i korupciji, te seksualnom zlostavljanju učenika i studenata od nastavnog osoblja; pooštavanje kriterija kod izbora i ocjenjivanja rada nastavnog osoblja; unapređenje rada inspekcijskih službi; eliminiranje protekcije; unapređenje uvjeta rada općenito u obrazovnim ustanovama; odvajanje obrazovne djelatnosti od politike, odnosno dezideologizacija iste; kontinuirana edukacija nastavnog osoblja; unapređenje profesionalne orijentacije mladih i sl.

Abstract

Post-war Bosnia and Herzegovina is characterized by a worrying collapse of professional morality in education. There are frequent instances of children being separated apartheid-style, on a national basis, in school; of the ideological contamination of curricula, interventions, myths, sexual blackmail, the awarding of unrealistic marks, and so on. The findings of a study carried out during the 2004/2005 school year corroborate this.

It should be borne in mind that the degradation of professional morality in the education system has long-term adverse social consequences. What is at stake here is not merely the intellectual and vocational aspect of education, but also the upbringing, the formation of the personality. For Bosnia and Herzegovina, as a multilateral community, this is an additionally important matter. The lack of awareness of the imperative need and social importance of reaffirming professional morality in education is therefore wholly unacceptable.

Key words: moral crisis in education; Bosnia and Herzegovina's society.